

4. Arz ve Talep Gelişmeleri

Yılın üçüncü çeyreğine ilişkin milli gelir verileri, Ekim Enflasyon Raporu'nda ortaya koyulan görünümle uyumlu seyretmiştir. Avrupa ekonomilerinde Mayıs ayından itibaren derinleşen sorunlar paralelinde iktisadi faaliyet yılın ilk yarısına kıyasla daha yavaş bir toparlanma eğilimi sergilemiştir. Yurt içi talep istikrarlı bir şekilde toparlanmaya devam ederken, gerek ithal mal talebindeki ivmelenme gerekse ihracattaki gerileme ile birlikte net dış talep zayıf bir seyir izlemiştir. Böylelikle, toparlanma hızları itibarıyla iç ve dış talebin krizden çıkış sürecinde sergilediği ayrışma daha belirgin hale gelmiştir.

Son döneme ilişkin veriler, iktisadi faaliyette üçüncü çeyrekte gözlenen yavaşlamanın geçici olduğuna işaret etmektedir. Yılın son çeyreğinde ihracat zayıf seyrini sürdürürken, özellikle ithal mallara yönelik yurt içi talep güçlü bir toparlanma eğilimi sergilemektedir. Talep bileşenlerindeki ayrışmanın belirginleşmesi dış ticaret açığındaki artışı hızlandırmaktadır.

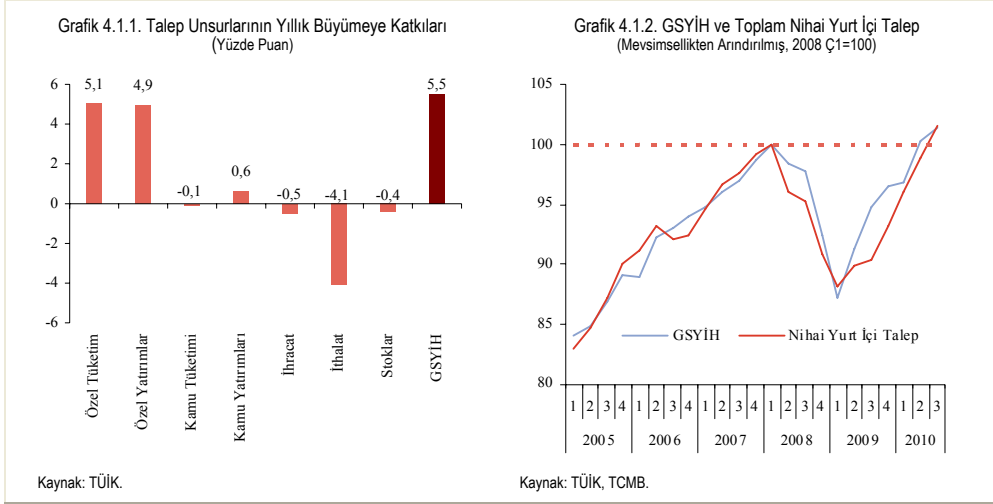
Küresel ekonomideki zayıf toparlanma eğilimi iktisadi faaliyeti sınırlamaya devam etmekle birlikte, maliye ve para politikalarının mevcut durumu yurt içi talepteki artışı desteklemektedir. Bu çerçevede, toplam talep koşullarının enflasyona düşüş yönünde verdiği destek giderek azalmaktadır. Dolayısıyla, birim maliyetlerdeki artışların yurt içi fiyatlara geçişinin sınırlanması açısından önümüzdeki dönemde yurt içi talebin kontrol altında tutulması önem taşımaktadır.

4.1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Gelişmeleri ve İç Talep

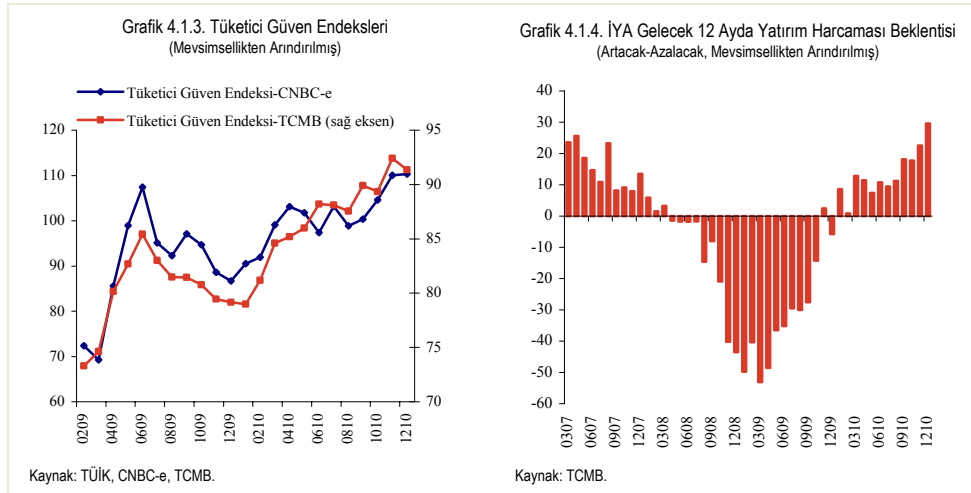
TÜİK tarafından açıklanan milli gelir verilerine göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) 2010 yılı üçüncü çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 5,5 oranında artış kaydetmiştir (Grafik 4.1.1). Üçüncü çeyrek yıllık büyümesine en yüksek katkıyı gerek tüketim gerekse yatırım kaynaklı olmak üzere özel kesim talebi yapmıştır. Buna karşılık, ihracattaki daralma ve ithal mallar talebindeki ivmelenmeye bağlı olarak net dış talep yıllık büyümeye olumsuz katkı yapmıştır.

Mevsimsellikten arındırılmış verilerle GSYİH ikinci çeyrekteki hızlanmanın ardından yavaşlayarak bir önceki çeyreğe göre yüzde 1,1 oranında

artış kaydetmiştir. Bu dönemde ihracat hızla gerileyerek dönemlik büyüme yaptığı olumsuz katkı ile öne çıkarken, yurt içi talepteki istikrarlı büyüme sürmüştür (Grafik 4.1.2).

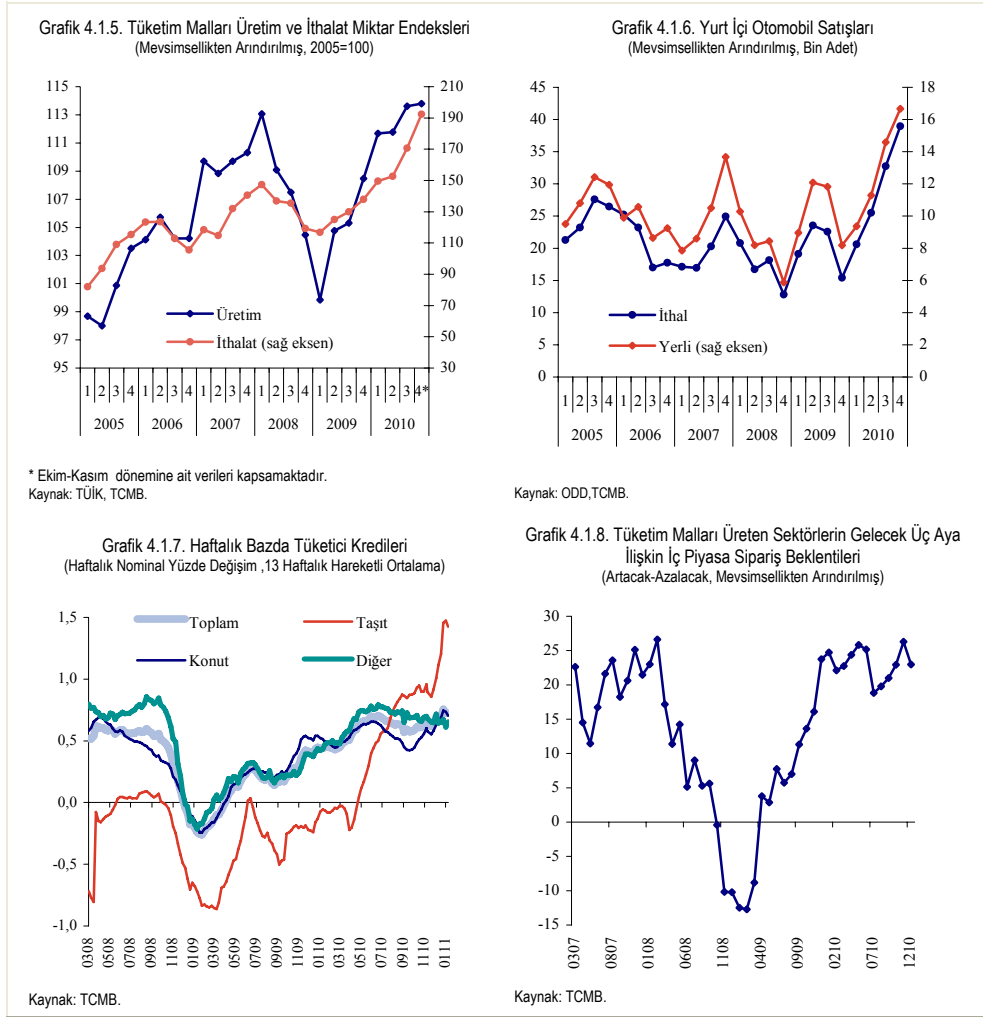

Yılın son çeyreğinde maliye ve para maliye politikalarının desteğine ek olarak referandum sonrası siyasi belirsizlik algılamalarının ortadan kalkmasıyla birlikte gerek tüketici güveninde gerekse yatırım eğiliminde belirgin bir iyileşme gözlenmiştir (Grafik 4.1.3 ve Grafik 4.1.4). Nitekim, yakın dönemde açıklanan üretim ve ithalat verileri yurt iç talepteki istikrarlı toparlanmanın son çeyrekte hızlandığına işaret etmektedir.

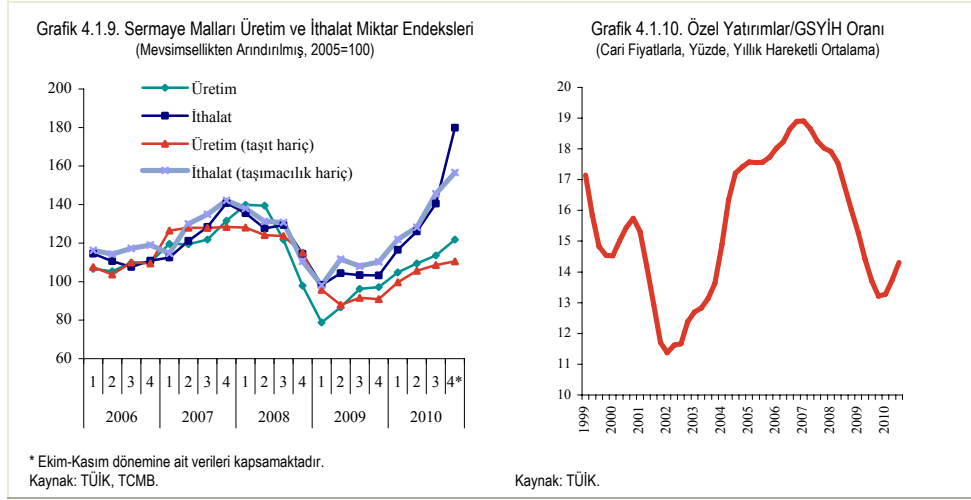

Tüketim malları üretim ve ithalatı Ekim-Kasım döneminde üçüncü çeyrek ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir (Grafik 4.1.5). Son dönemde taşıt kredisi kullanımının ivmelenerek tüketici kredilerinin genel eğiliminden

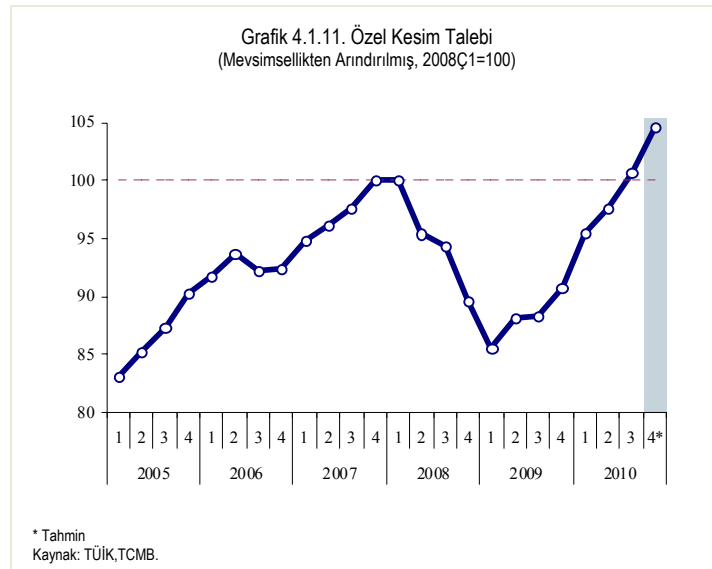
ayrışması ve gerek yerli gerekse ithal otomobil satışlarındaki güçlü seyir dikkat çekmektedir (Grafik 4.1.6 ve Grafik 4.1.7). Yakın dönemde alınan ve net etkisinin sıkılaştırıcı yönde olacağı öngörülen politika tedbirlerinin önümüzdeki dönemde kredi kullanımını ve yurt içi talebin toparlanma hızını sınırlandıracağı tahmin edilmektedir. Tüketim malları üreten sektörlerin iç piyasa sipariş beklentilerinde Aralık ayında gözlenen gerileme bu öngörüü doğrular niteliktedir (Grafik 4.1.8).

Yatırım mallarına ilişkin üretim ve ithalat verileri Ekim-Kasım döneminde bir önceki çeyrek ortalamasına göre özellikle taşıt sektörü kaynaklı olmak üzere belirgin bir artış kaydetmiştir (Grafik 4.1.9). Son çeyreğe ilişkin göstergeler bir önceki çeyreğe kıyasla hızlanan özel kesim yatırımlarının yıllık bazda yüksek oranlı artış eğilimini sürdüreceğine işaret etmektedir.

Kriz öncesi döneme kıyasla milli gelir içindeki payı halen düşük düzeylerde seyreden yatırım harcamalarının, talep belirsizliğinin kademeli olarak azalması ve parasal koşulların desteği ile birlikte toparlanma eğilimini önümüzdeki dönemde de sürdüreceği tahmin edilmektedir (Grafik 4.1.10). Kapasite kullanım oranlarındaki kademeli artış eğilimine ek olarak imalat sanayi yatırım eğiliminin son dönemde belirgin şekilde artarak son dört yılın en yüksek seviyesine ulaşması bu görünümü desteklemektedir (Grafik 4.1.4). Bununla birlikte, küresel belirsizliklerin dış talebe ilişkin aşağı yönlü riskleri canlı tutması, özellikle imalat sanayinde yatırımlardaki toparlanmayı sınırlayabilecek bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

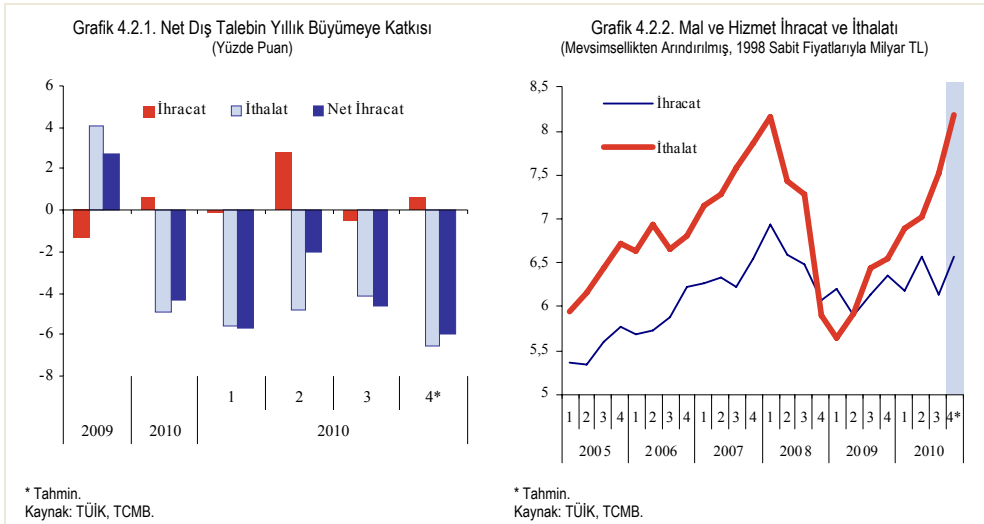

Özetle, yılın son çeyreğinde maliye ve para politikalarının yurt içi talep üzerindeki genişletici etkileri belirginleşmiştir. Bu dönemde tüketim ve yatırım

eğilimi giderek güçlenirken, özel kesim talebindeki toparlanma hızlanmıştır (4.1.11). İthalat fiyatlarının son dönemdeki artış eğilimi dikkate alındığında, enflasyon görünümü açısından yurt içi talebin kontrol altında tutulması önem arz etmektedir. Bu amaca yönelik politika tedbirlerinin önümüzdeki dönemde yurt içi talebi görece daha ılımlı bir büyüme patikasına yönlendireceği, bu çerçevede 2011 yılı içinde toplam talep koşullarının enflasyon üzerinde belirgin bir baskı oluşturacak düzeye gelmeyeceği tahmin edilmektedir.

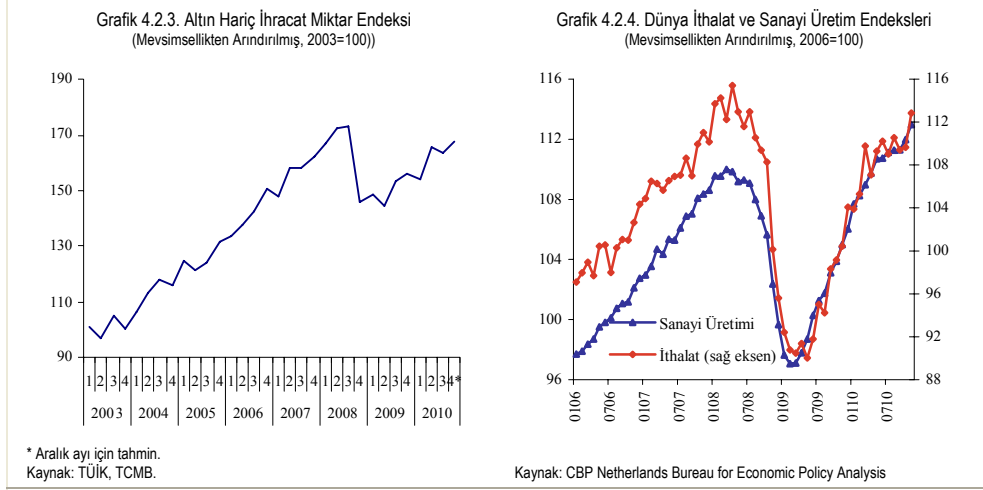
4.2. Dış Talep

Dış talep görünümü yılın üçüncü çeyreğinde Ekim Enflasyon Raporu'nda sunulan öngörülerle büyük ölçüde uyumlu seyretmiştir. Bu dönemde mal ve hizmet ihracatı yıllık yüzde 2 oranında gerilerken mal ve hizmet ithalatı yüzde 16,9 gibi yüksek bir oranda artmış ve net ihracatın yıllık büyümeye olumsuz katkısı ikinci çeyreğe göre artmıştır (Grafik 4.2.1). Mevsimsellikten arındırılmış veriler incelendiğinde, ihracatın dönemlik bazda hızla daraldığı, ithalatın ise hızlı artış eğilimini koruduğu görülmektedir (Grafik 4.2.2). Böylelikle, iç ve dış talebin toparlanma hızlarının krizden çıkış sürecinde sergilediği ayrışma üçüncü çeyrekte daha belirgin hale gelmiştir.

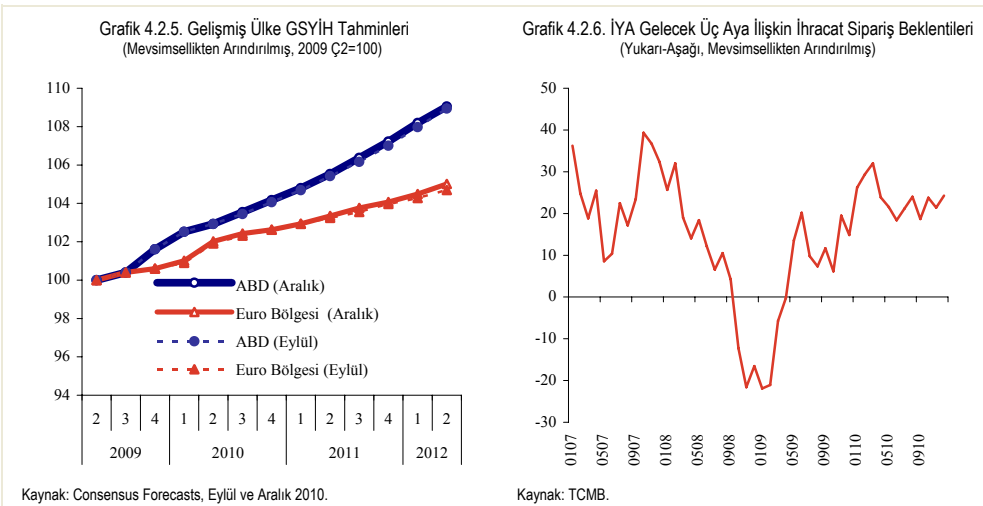

Miktar endeksleri, mal ihracatının dalgalı seyrini sürdürdüğüne ve üçüncü çeyrekte sergilediği düşüşün ardından son çeyrekte yeniden arttığını göstermektedir. Nitekim, dış talebin ana eğilimine ilişkin göstergelerden altın hariç miktar endeksi de son çeyrekte dönemlik bazda artış göstermiştir (Grafik 4.2.3). Küresel büyüme eğiliminin üçüncü çeyrekte gözlenen yavaşlamanın ardından son çeyrekte yeniden artış eğilimine girmesi bu görünümü

desteklemektedir (Grafik 4.2.4). Bu çerçevede, mal ve hizmet ihracatının son çeyrekte dönemlik bazda artacağı tahmin edilmektedir.

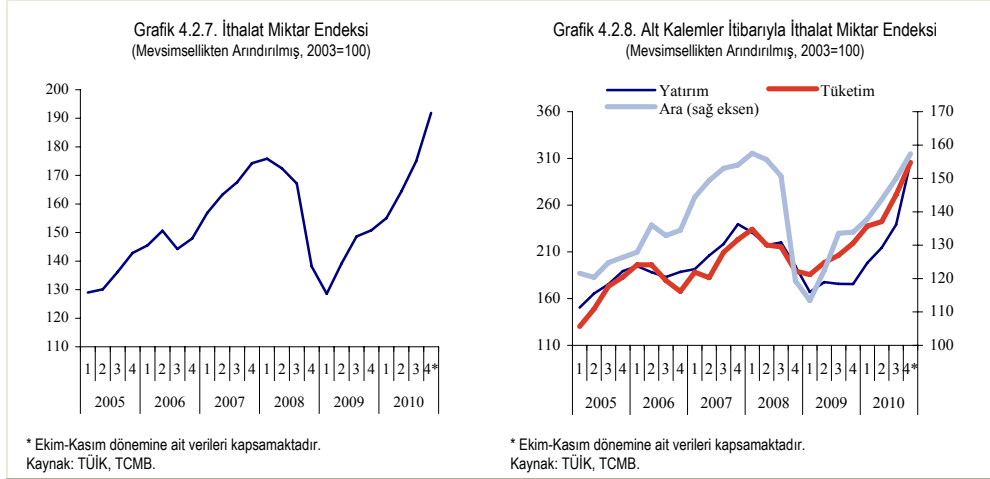

Küresel ekonomiye ilişkin orta vadeli görünüm, dış pazarlardaki büyümeye yönelik aşağı yönlü risklerin devam ettiğine işaret etmektedir. Nitekim, en büyük ihracat pazarımız olan euro bölgesine ilişkin büyüme tahminlerinde Ekim Enflasyon Raporu dönemine kıyasla önemli bir güncelleme görülmezken, ihracat sipariş beklentileri önümüzdeki dönemde belirgin bir ivmelenmeye işaret etmemektedir (Grafik 4.2.5 ve Grafik 4.2.6). Bu çerçevede, ihracattaki toparlanmanın dış talep görünümüne paralel olarak yavaş ve kademeli gerçekleşeceği öngörülmektedir.

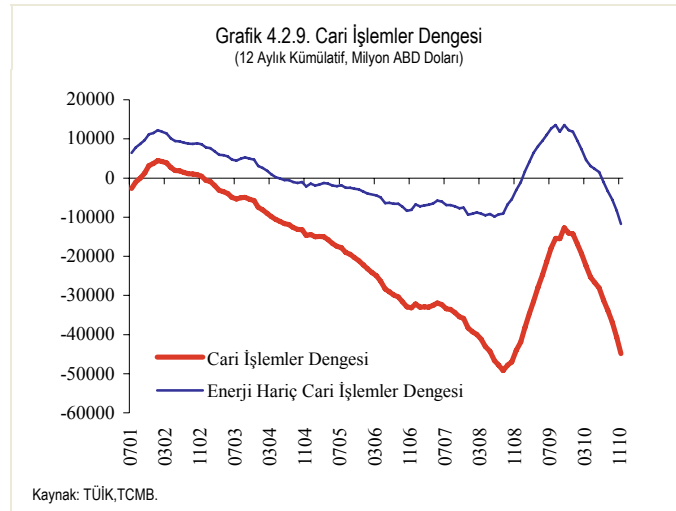

Yurt içi talepteki istikrarlı toparlanmaya paralel olarak ithalattaki artış eğilimi sürmektedir. Mevsimsellikten arındırılmış ithalat miktar endeksi verileri, Ekim-Kasım döneminde ithalatın hızla artmaya devam ettiğine işaret

etmektedir (Grafik 4.2.7). Alt kalemler incelendiğinde tüketim, yatırım ve ara malları ithalatındaki hızlı artışların sürdüğü görülmektedir (Grafik 4.2.8)

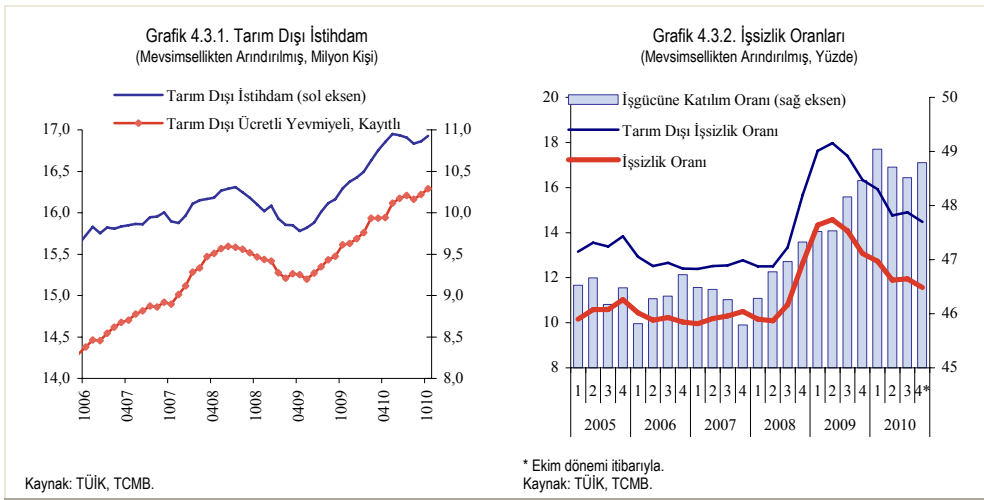

Yakın dönemde açıklanan veriler, dış ticaret dengesindeki bozulmanın son çeyrekte de devam ettiğine işaret etmektedir. Yılın son çeyreğinde ihracattaki toparlanmaya rağmen ithal mal talebindeki kuvvetli artışa paralel olarak net dış talebin yıllık büyümeye olumsuz katkısının artacağı öngörülmektedir (Grafik 4.2.1). Bu durum, krizden çıkış sürecinde iç ve dış talebin toparlanma hızlarındaki ayrışmanın daha da belirginleştiğini göstermektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda, son dönemde cari dangedeki bozulma eğilimi devam etmektedir (Grafik 4.2.9). Dış talep koşulları zayıf seyrederken yurt içi talebin kontrol altında tutulması, dış ticaret açığı ve dolayısıyla cari açığın istikrar kazanması açısından da önem arz etmektedir.

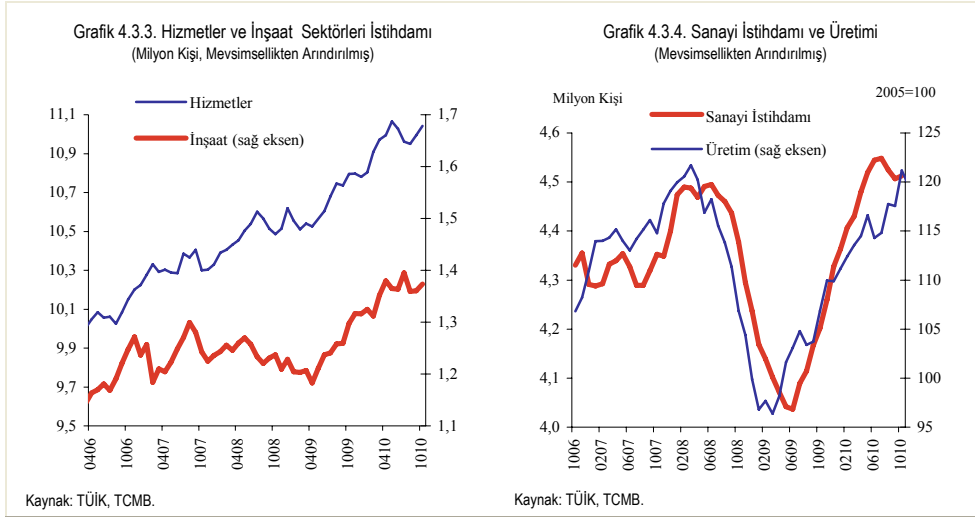
4.3. Emek Piyasası

2009 yılının ilk çeyreğinden itibaren hızlı bir şekilde toparlanan tarım dışı istihdam, üçüncü çeyrekte iktisadi faaliyetin büyüme hızında gözlenen yavaşlamaya paralel olarak bir miktar gerilemiştir. Diğer taraftan, istihdamın ana eğilimi açısından temel bir gösterge niteliğinde olan tarım dışı sektörlerde kayıtlı ücretli ve yevmiyeli çalışan istihdamı artmaya devam etmiştir. Bu gelişme, tarım dışı istihdamdaki gerilemenin kalıcı bir eğilime dönüşmeyeceğine işaret etmektedir.

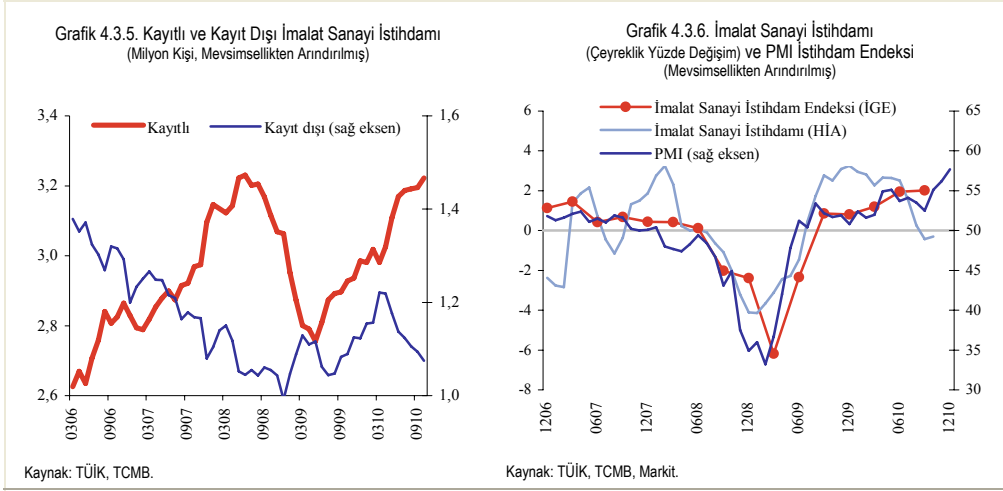

Tarım dışı istihdamdaki gerilemeye karşın, işgücüne katılım oranındaki azalmanın etkisiyle işsizlik oranı üçüncü çeyrekte yatay seyretmiştir. Eylül ve Ekim dönemlerinde ise tarım dışı istihdamdaki artışın da etkisiyle işsizlik oranı bir miktar gerilemiştir. Toparlanma sürecinde krizle beraber ortaya çıkan iş kaybının telafi edildiği, ancak söz konusu istihdam artışının artan işgücü ihtiyacını karşılamakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Nitekim, iktisadi faaliyet kriz öncesi düzeyine ulaşmasına rağmen, tarım dışı işsizlik oranı kriz öncesi seviyesinin yaklaşık 2 puan üstünde seyretmektedir (Grafik 4.3.2). Birikmiş işsiz stoku ve işgücü piyasasına yeni katılanlar ile ekonominin istihdam yaratma gücü arasındaki fark önümüzdeki dönemde işsizlik oranlarındaki gerilemenin yavaş seyredeceği ve işsizlik oranlarının kriz öncesi düzeyine dönmesinin zaman alacağı beklentisini güçlendirmektedir.

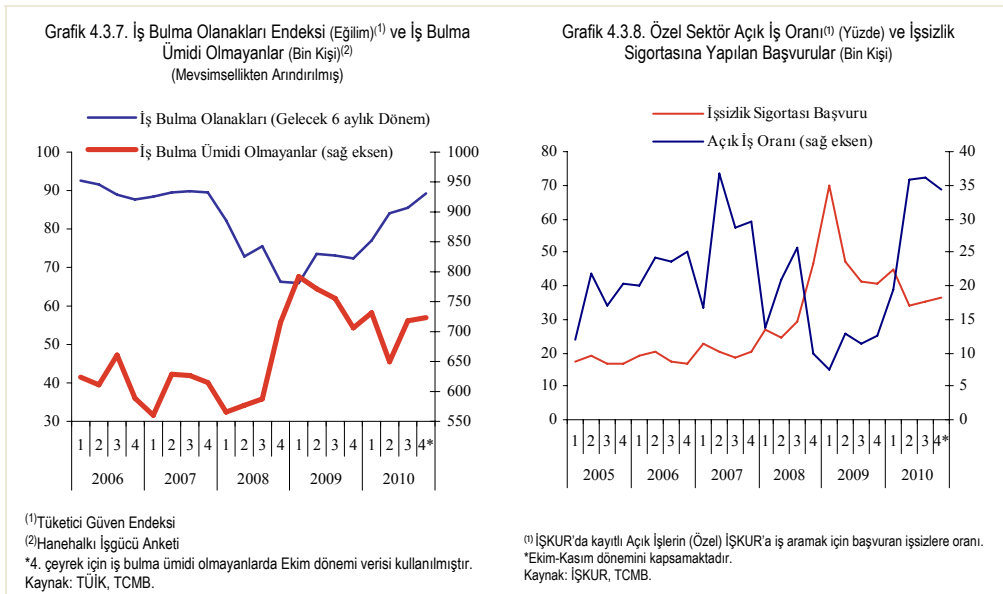
Tarım dışı istihdamda 2010 yılının üçüncü çeyreğinde gözlenen duraksamada hizmetler sektörü etkili olsa da son dönemde açıklanan veriler hizmetler sektörü istihdamının arttığına işaret etmektedir (Grafik 4.3.3). Diğer taraftan sanayi istihdamında Eylül döneminde gözlenen gerileme, Ekim döneminde yerini zayıf bir artışa bırakmıştır (Grafik 4.3.4). Sanayi sektörü gelişmelerinin temel belirleyicisi konumunda olan imalat sanayi istihdamına kayıtlı ve kayıt dışı ayrımında bakıldığında, gerilemenin kayıt dışı istihdamdan kaynaklandığı görülmektedir (Grafik 4.3.5). Bu görünüm, tarım dışı istihdamdaki gerilemenin kalıcı bir eğilimi yansıtmadığı görüşünü destekler niteliktedir.

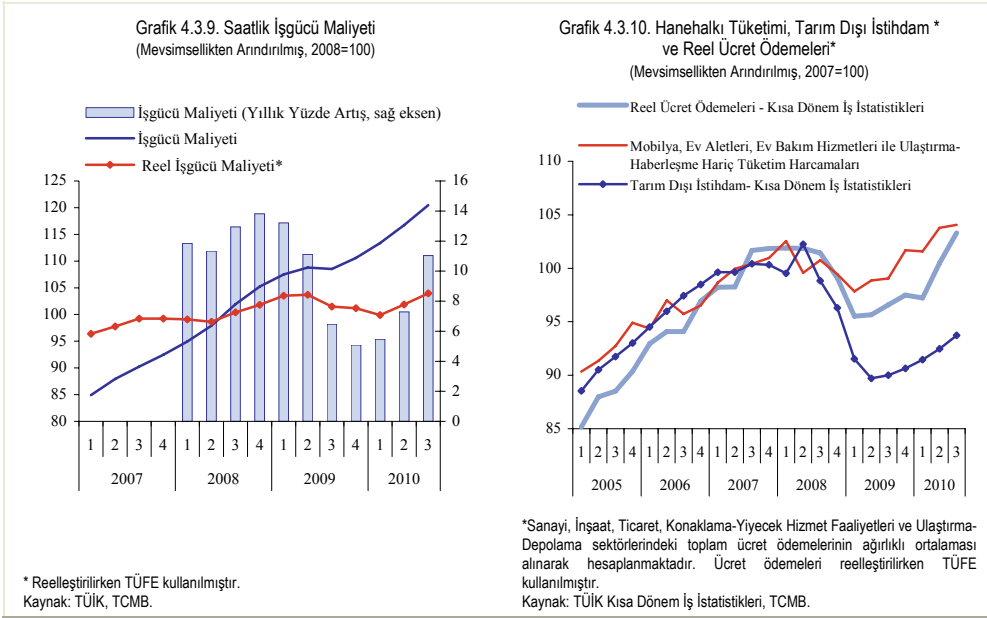
Üretim gelişmeleri ve PMI istihdam endeksi, sanayi sektörü istihdamının yılın dördüncü çeyreğinde artmaya devam ettiğini göstermektedir (Grafik 4.3.6). Bununla birlikte, dış talepteki toparlanmanın gücüne ilişkin belirsizlikler sanayi istihdamı üzerinde sınırlayıcı bir unsur olmaya devam etmektedir. Ayrıca, PMI endeksinin büyük ölçekli ve kayıtlı firmalara ilişkin istihdamı yansıttığı ve bu nedenle firma anketinden derlenen imalat sanayi istihdam endeksi ile daha uyumlu olduğu not edilmelidir. Önümüzdeki dönemde hanehalkı sanayi istihdamındaki artışın PMI istihdam endeksinin ima ettiği artışın gerisinde kalması beklenmektedir.

2010 yılı dördüncü çeyreğine ilişkin göstergeler söz konusu dönemde işgücü piyasası koşullarında bir kötüleşme olmadığına işaret etmektedir. Tüketici Güven Endeksi kapsamında oluşturulan iş bulma olanakları endeksi iyileşmeye devam ederek kriz öncesi düzeyine ulaşırken, iş bulma ümidi olmayanların sayısı son dönemde yatay seyretmiştir (Grafik 4.3.7). 2010 yılı dördüncü döneminde İŞKUR verilerinden hesaplanan ve iş bulma imkanını gösteren açık iş oranı ile istihdam kayıplarını yansıtan işsizlik sigortasına yapılan başvuruların seyri de yılın son çeyreğinde istihdam koşullarında bozulmaya işaret etmemektedir (Grafik 4.3.8).

Son dönemde gerek ithalat fiyatlarının artış eğiliminde olması, gerekse yurt içi talebin güçlü bir seyir izlemesi, işgücü maliyetlerindeki gelişmelerin önemini artırmıştır. Saatlik işgücü maliyeti 2010 yılının ilk dokuz aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre reel olarak yüzde 1 oranında gerileyerek enflasyona düşüş yönünde katkı yapmıştır (Grafik 4.3.9).¹ Buna karşılık, 2011 yılı için asgari ücret artışı yıllık ortalama yüzde 9,7 olarak belirlenmiştir. 2011 yılı enflasyon hedefi göz önüne alındığında, bu düzenleme asgari ücretin işverene maliyetinde yüzde 4 oranında reel artışa karşılık gelmektedir. Bu durum, diğer maliyet unsurlarındaki gelişmeler ile birlikte değerlendirildiğinde, enflasyondaki düşüş sürecinin devamlılığı açısından yurt içi talebin kontrol altında tutulmasının önemini artırmaktadır.

Özetle, yılın üçüncü çeyreğinde tarım dışı istihdam bir miktar gerilemiş olmakla beraber, alt kalemlerdeki gelişmeler ile yakın dönem göstergeleri bu durumun kalıcı olmayacağına ve istihdam koşullarındaki kademeli iyileşmenin süreceğine işaret etmektedir. Diğer taraftan, birikmiş işsiz stoku ve işgücü piyasası dinamikleri işsizlik oranının kriz öncesi düzeyine gerilemesinin uzunca bir zaman alacağına işaret etmektedir. Önümüzdeki dönemde istihdam artışının sürerek toplam talepteki kademeli toparlanmayı desteklemeye devam edeceği, işsizlik oranlarındaki yüksek düzeyin ise işgücü maliyetlerindeki artışları sınırlayacağı öngörülmektedir (Grafik 4.3.10 ve Grafik 4.3.11).

¹ TÜİK tarafından açıklanan 2008 temel yıllık Saatlik İşgücü Maliyeti Endeksi kazanç ve kazanç dışı (işverenin yaptığı sosyal güvenlik, ihbar ve kıdem tazminatı ödemeleri ve diğer işgücü maliyeti ödemeleri) olarak yayımlanmaktadır.

